

Zajisté se podobné důchody také objektivisují a dostávají se dočasným vlastníkům nejen půdy, nýbrž i majitelům jiných podniků, nebo nabývá se jich jistými vyznamenanými osobami za jejich osobní výkony (nebo případnou jejich zástupcům a nástupcům).

Při vši objektivisaci rentových důchodů nemůže se jejich *společenský* vznik ani jejich trvání *výhradně společenské* zapřít; neboť *jen společensky vytvořenými cenami renty povstávají a jen za určitých cen těch také trvají*. Když ovšem trvalejší společenské příčiny cen těch jsou zároveň podporovány jistými vnějšími skutečnostmi, vznikají důchody, které se pak napořád (podle povrchního pozorování) promítají do vnějších věcí a rádo se zapomíná na jejich nesporný společenský původ. Ale tento společenský základ vynikne zase všude, jakmile změnami jeho rentové důchody se zvyšují neb i naopak se ztenčují nebo vůbec pomíjejí. [Když na př. ceny plodin klesnou z jakýchkoli společenských příčin, zaniká renta rolnických pozemků; když pro byty činžáků není přiměřeného nájemného, nebo se ani byty nepronajmou, trpí tím renta domů a pozemků stavebních;*] při ochabující oblibě jistých předmětů spotřebních ochabuje také renta podniků je dodávajících (kdyby lidé přestali vyznamenávat plzeňská piva, nebylo by ani renty plzeňských pivovarů; když pomíjí sláva některého oblíbeného umělce nebo virtuosa, mizejí i jeho důchody; od čeho se móda odvrací, to přestane také podnikům vynášet (důchody) atd.]. Rentové důchody jsou často také výsledkem různé hospodářské politiky a s ní se také proměňují.

Rentové důchody nějak ustálené — ačkoli úplně stálými nemohou býti nikdy pro vrtkavost všech sociálních vztahů, pro stálou měnivost všech cen — mohou se kapitalisovati a lze je také na různé vlastníky převáděti. — Tak lze prodávati také *pouhé firmy* oblíbených podniků a přenechati zákaznicky novému vlastníku. Tím se renty často proměňují a zaměňují s kapitály výnosnými a měřivají se obvyklými úroky. Nový vlastník rentového podniku, který ho nabyl za určitý kapitál (peněžitý), účtuje úroky tohoto kapitálu (jež pokládá za rovnomocný kapitalisovanému podnikovému důchodu) — za provozní náklad. To zvláště se uplatňuje, když kupní kapitál byl uvěřen a jest z něho platiti úroky věřitelům.

41. Důchody kapitálové.

Důchody nabývané z kapitálů, t. zv. *úroky* — (v nejširším smyslu toho slova jako výnosy statků v určitém podnikovém provozu upotřebených) — jsou stejně tak *sociálně založeny* (jako důchody *rentové*): *Nikoli neplynou ze samé přirozené povahy věcí a energií, z kterých kapitál je složen*. Vlastníci kapitálů mají totiž rozhodující moc, zdali k určitému podnikovému těžení přenechati či nic. Jelikož by bez tohoto přenechání bylo těžení podnikové buď nemožné, nebo aspoň by nebylo lze je prováděti v dostatečné míře, nebo by

*) Vzrůst pozemkové renty ve městech za války světové byl zamezen ustanovením zákona, že nájemné z bytů se nesmělo zvyšovati. Podobně se zmenšovala silně rostoucí renta rolnických pozemků válečnými rekvisicemi atd.

bylo jistě méně úspěšné, jest tím *podle dosavadních právních řádů* dostatečně odůvodněno, že určitá část (většího) výtěžku přisuzuje se *vlastníkům těžebních prostředků*, — (či *kapitálům*) — pokud je chtí podnikatelům za úplatu propůjčiti.

Podíl výtěžků podnikových (sociálně nabývaných) připadající kapitalistům *není tedy přirozeným plodem* samých kapitálů, nýbrž je *důsledkem vlastnických oprávnění ke kapitálům*. Kde se tato oprávnění neuplatňovala nebo když nedovedla se uplatniti *dostatečnou mocí*, tam se také úroky nedostavily. Když kapitály vloženy byly do podniků nevýnosných, ať se při nich předem již na výtěžek nepomýšlelo nebo ať výtěžek zklamal, nedostává se kapitálům úroků, ač nebyly-li nějakou *zvláštní mocí* (úmluvou zákonem chráněnou a účinně vymáhanou) nebo jinou zárukou (věcnou) pojištěny. — Tak kapitály (sebe větší) do četných veřejných podniků vloženy nebo v nich spotřebované nedávají úroků (v silnicích a v mnohých vodních cestách, v regulacích, ve vojenských stavbách, v ústavech vyučovacích, vědeckých, dobročinných a v nesčetných jiných veřejných zařízeních). I soukromé kapitály na přepych nebo k obecnému dobru vynaložené zřikají se úroků, protože podniky, do nichž byly vloženy, jsou bez výtěžků.

Ale i když se zamýšlelo výtěžků docílení investovanými kapitály, velmi často malý úspěch nebo nezdary podniků mařivají tyto úmysly, jestliže kapitály nelze pak bez ztrát z podniků vybaviti, nebo je-li nemožno je přenést do jiných podniků výnosnějších. Namnoze kapitály v takových neprosívajících závodech (ať soukromých či veřejných) neposkytly svým vlastníkům žádného důchodu, ba často také jich hodnoty ubylo, ano nezřídka se i celý kapitál bez úspěchu vyčerpává.

Patrné sociální poměry nedávaly vzniku úrokovým důchodům. Buď byla tu *sociální* — (po případě i soukromá jednotlivá) — *vůle*, která úrokových důchodů se vzdala, nebo jakýkoli sociální vývoj zmařil úsilí kapitálových vlastníků, aby se úroků domohli, když svěřili nebo vložili své prostředky do podniků, jejichž dodávané úkoje *nedošly společenského uznání náležitými cenami*.

Pravidlem ovšem bývá, že *na základě platných sociálních řádů* — (podle nynějších právních zřízení) — *vlastníci kapitálů dovedou se domoci úroků* svým účastenstvím v podnikovém provozu (účastenstvím arci zcela pasivním, že totiž nepřekážejí, aby se jejich kapitálů v podniku užilo). Vlastníci kapitálů mohou za své kapitály (koupí) nabývatí všelikých možných rentových důchodů, — jak už o tom zmínka se stala, — mohou za úvěr, který veřejným hospodářstvím poskytují, dostati důchody poplatníky dodávané neb i jiné důchody veřejné (z podniků veřejných plynoucí). Veřejná hospodářství byla odjakživa ochotna propůjčovati své různé důchody za potřebné jim uvěřené kapitály. [Také za dřívějšího po většině bezkapitálového hospodaření byly za veřejné půjčky zastavovány veřejné pozemky a důchody z nich, nebo výnos berní i jiných veřejných dávek.] — Podobně i soukromá hospodářství v jakékoli tisni uvolovala se k důchodům někdy i lichvářským, aby se jim dostalo prostředků potřebných k jich udržení nebo rozšíření. Konečně, kdykoliv různým podnikům kyne naděje na hojnější zisky a výtěžky, jsou ochotny části

těchto výtěžků se vzdáti na prospěch vlastníků, kteří jim svými kapitály v podnikovém těžení pomáhali, kteří jim totiž dodali potřebné k tomu cíli těžebné prostředky nebo je doplnili na žádoucí výši. Mají tedy vlastníci kapitálů nesčetné příležitosti, aby se různých důchodů domohli.

Tím již jest dostatečně jsoucnost různých kapitálových důchodů (úrokových) vysvětlena i prokázána; zároveň však jejich sociální původ jest zřejmý. Důvodem pro úrokové důchody jest jednak neobmezená vlastnická moc libovolně nakládati s určitými těžebnými (často i úkojnými) prostředky (kapitály) jednak *velmi četné* i rozmanité *sociální možnosti docílení vyšších výtěžků* (rozmnožiti hodnoty), když se kapitálů v jakýchkoli podnicích (neb i nepodnikatelským uvěřením) použije. Kapitály podle platných právních řádů mají možnost domoci se podílu z nových nebo zvětšených hodnot, které prostřednictvím buď podnikatelské organizace nebo veřejnou mocí nebo jinými sociálními způsoby se získávají a ovládají. Kde a pokud těchto nových zvětšených hodnot se nabyvá za účasti kapitalistů, že totiž ze své (sociálně upevňované) vlády nad těžebními prostředky postupují části těchto prostředků podnikatelům k podnikání nebo veřejným i soukromým hospodářstvím ke spotřebě, umožňuje tato vlastnická moc kapitalistům vymíniti si určitý podíl z přírůstků hodnot společensky nabývaných.

Kapitalistům často se dostává jistého podílu také *jen z hrubého výtěžku*, když ani *čistého výtěžku není*, ano když podnik, jemuž kapitalisté své prostředky přenechali, *utrpěl ztráty*, i když podnikáním (nepodařeným) hodnot ubylo. Arci podobný výtěžek kapitalistův jde na útraty ostatních důchodů z podniku odvozovaných: na útraty důchodů rentových nebo důchodů mezdních nebo podnikatelských neb i na útraty všech poplatníků (když kapitalisté jsou věřiteli veřejných hospodářství) atd.

Příkladů pro to je hojněji než se myslí: Smluvní věřitelé dlužníkovi (podnikatelovi, veřejných hospodářství i lidí z jiných, nepodnikajících povolání) dostávají svůj úrok, pokud jmění dlužníkovo zaň ručí a na to stačí, bez ohledu zda dlužník se domohl nových hodnot či nic.

Podnik, který má své pozemky a budovy výnosné, který si opatřil značný provozovací kapitál a který po případě měl rezervy z dřívějších dob, jež zaměstnává mnoho lidí, bude a musí platiti úroky z výpůjčky zajištěné (směnkou nebo zástavním právem) — jistě i tehdy, když byl postihován dlouhými, trvalými i jmění jeho poněáhu vyčerpávajícími ztrátami. Tyto smluvené úroky stlačují rentové důchody nemovitostí (nebo je i stravují), pohlcují podnikatelský zisk, působí na snižování mzdy dělníkům a služného zřízencům, když zaměstnaní jsou na podnik odkázáni a jinde by výhodnější zaměstnání těžko našli. Bude nutno na prospěch věřitelů všechny ony důchody zkracovati, kdyby neplacení úroků mělo v zápětí exekuce nebo snad i hospodářský zánik podniku (uvalením konkursu), který by ovšem ohrozil ještě více ony postižené důchody.

Zvláště úrokové povinnosti veřejných hospodářství ukojují se z poplatných důchodů bez jakýchkoli zřetelů, zdali uvěřené kapitály

pomáhaly tvořiti nějaké hodnoty nové nebo zvětšovaly a udržovaly hodnoty starší, či bylo-li jich užito k pouhé spotřebě, nebo když snad jimi byly zničeny nad to ještě veliké hodnoty (na př. ve válce, za revoluci nebo neúčelným hospodařením). Také soukromníci neupotřebují vždy kapitálů k rozmnožování hodnot, nýbrž je spotřebují nebo rozplývají a pak na úkor svých jiných důchodů jsou nuceni úroky dávat. Sociální řád vyměřuje tedy důchody také kapitálům, které žádných hodnot nepomáhaly tvořiti, nebo kterých se přímo užilo k maření hodnot.

Tyto četné rozmanité skutečnosti prokazují zjevně, že kapitálové důchody vznikají pouze sociálními mocenskými poměry a nikoli nejsou výsledkem jakési (domnělé) přirozené hodnototvorné moci kapitálů. *Vždyť právě největší poměrné důchody poskytovaly a poskytují svým vlastníkům kapitály tehdy, když byly přenechány jako nouzový úvěr* (soukromý či veřejný) *ke spotřebě a k úplnému stravení.* (Lichvářské úroky z kapitálů dlužníky proplývaných!) Naopak když přispěním kapitálů vytvořilo se nejvíce úkojných a těžebních prostředků při velkém rozmachu všeho podnikání, za rozpětí všech tvůrčích sil, když koakurující podniky předstihovaly se ukojovati co nejdokonaleji lidské potřeby, že ani poptávka nestačila nabídce, *bývají právě kapitálové důchody poměrně nejskrovnější,* někdy ani zúrokování některých kapitálů se nedocílí, ba i mnohé kapitály se tím ztenčují a ztrácejí (za nadvýroby při váznoucím odbytu).

Každé jiné odůvodňování úrokového důchodu nežli z faktické sociální moci, která právním řádem přísluší vlastníkům kapitálů, je úplně marné. *Není „prosté přirozených plodů“ kapitálových* jak se je vystopovati pokoušely všeliké theorie o vzniku úrokových důchodů.

Nejdůležitější z teorií o kapitálových důchodech, které v národohospodářských učebnicích uváděny bývají, jsou :

1. *Theorie mechanické produktivity a výnosnosti:* Je jisto, že užitím kapitálů, ať provozních (strojů, přístrojů, hojných a výhodných surovin a j.), ať pevných (budov, meliorací, zařízení energetických atd.) se zvětšuje značně množství vyrobených statků, jakož i že jejich upotřebitelnost se zdokonaluje a zlepšuje. Zvláště použitím přírodních energií všeho druhu (které se též dají kapitalisovati) ušetří se mnoho lidské práce a zároveň se skoro všechny výtěžky dají znásobiti. To jistě lze považovati za účinek súčasntěných kapitálů v různých podnikatelských provozech. Z toho se usuzovalo, že část těchto rozmnožených výtěžků spravedlivým způsobem lze přiřknouti kapitálům a tedy také jejich vlastníkům, když jich užili k těžení buď ve vlastních podnicích sami, nebo když jiným podnikatelům je úvěrem postoupili.

Ale toto odůvodňování úroků mechanickým rozmnožováním statků pomocí kapitálů není jejich dostatečným vysvětlením a neobstojí vůči náležitému rozboru. Konkurence podniků statky nabízejících může stlačovati hodnotu jejich většího množství tak, že na úroky užitých kapitálů ničeho nevybude; a stává se tak dosti často (jak už k tomu poukázáno bylo při krisích z nadvýroby). Naopak

když množství statků se zmenšilo*) proplýtváním kapitálů nebo uskrovněním kapitálů nesprávným jejich vynaložením nevylučuje to naprosto úroky, ba mnohdy jejich míru jen zvyšuje. [Dokladem jsou vysoké úroky placené ze *spotřebních úvěrů nouzových* neb vysoké dlužné úroky podniků pracujících se ztrátami a donucovaných k stálým odpisům]. Zvýšené množství statků nemusí být zvýšenou hodnotou, jako zase jejich zmenšení se může zrovna projevovat poměrně ještě vyšší hodnotou. [Statky nevzácné a vzácné jsou nejpádnejším toho dokladem!] Úroky nebývají naprosto úměrný mnohosti úkojů podnikem dodávaných, nýbrž zrovna se při hojnosti nabídky nedostavují; jsou tedy úroky odvislé jediné od moci společenské, kterou kapitalisté (vlastníci těžebních prostředků) dovedou si osvojit části společenských zisků a udržeti je proti nabyvatelům a požívatelům důchodů ostatních.

Je pravda, že určité kapitály také bez lidského přičinění nebo jen s velmi nepatrným přispěním lidské ruky mohou dodávati hojně úkojů hodnotných, jako na př. různé přírodní energie nebo domácí dobytek užitkový nebo kapitalisovaná půda atd. Ale hodnota všech těchto úkojů jest přece jen výsledkem potřeb lidských a jejich naléhavosti (poplávky) vůči jakýmkoli způsobem omezenému množství (buď přirozenou vzácností nebo vzhledem k sociálním vázanostem, které je přisuzují jen osobám výlučně oprávněným buď vlastnictvím nebo jinými věcnými i osobními právy). — Nejvydatnější zdroje dohazných úkojů, není-li po nich dosti poptávky, nebo nejsou-li vyhrazeny určitěmu oprávnění — (nebo jsou-li na př. ze sociální vůle statky volnými) — neposkytnou dostatečných hodnot, aby byly výnosnými, aby z nich plynul úrokový důchod. [Ano, mohou být nabývání jiných hodnot nebo vyhledávání jiných úkojů na překážku].

2. *Theorie kapitálových požitků* jest v podstatě podobná theorii předešlé. Předpokládá, že vlastníci kapitálů kromě holého vlastnického práva („*la propriété nue*“) mají ještě právo požitkové („*jouissance*“! „*Nutznießung*“ — to jmenoval K. Menger). Toho práva požitkového se kapitalisté prý vzdávají, když na čas kapitál buď uvěří, nebo také když jej do vlastního podniku vloží a náhradou za tyto domnělé požitky kapitálové jsou jim na ten úvěrní čas úroky.

Takových samostatných požitků kapitálových od holého vlastnictví oddělitelných vůbec není. Kde jsou jisté přirozené požitky možné (na př. při chovu dobytka), ani tam není jich hodnota a tedy jich náhrada určována množstvím jejich, nýbrž jejich sociálním uznáním, které se projevuje cenou. Tímto oceňováním však i tyto, celkem dosti řídké přirozené požitky kapitálové neliší se nikterak od ostatních „*sociálních plodů*“ (úroků) kapitálových; vždy jich výše plyne ze sociální moci: kterak totiž vlastníci kapitálů dovedou touto mocí svých práv uhájiti a využítkovati proti jiným požívatelům důchodů společensky nabývaných (v podnicích nebo veřejnými i jinými sociálními zařízeními).

*) Tato vyšší hodnota umenšených kapitálů pěkně byla znázorněna starořímskou bájí o knihách Sibylliných.

Úrokový důchod pravidelně také není odměřován snad veličinami stejnorodými s kapitálem na př. metry (u látek atd.), kilogramy, hektolitry, teplotami, volty nebo meterkilogramy, kaloriemi, kilovaty a jinými fyzikálními nebo chemickými měrami, nýbrž je napařád měřen penězi. I všechny jiné kapitály a úroky (naturální) převádějí se na peněžité veličiny. Peněžité kapitály jsou však mocenské příkazy společenské na jakékoli úkoje, jež za peníze získati a směňovati lze; nedávají však nikdy žádných přirozených požitků dle známého porekadla kanonického práva: „*Nummus non parit nummum*“ („peněz nerodí peněz“). Theorie kapitálových požitků jest vlastně jen pouhým opisem všeobecně nyní správné skutečnosti, že se úroky z kapitálů pravidelně dostávají. To ovšem není zároveň ani vysvětlením ani vyložení této skutečnosti, nýbrž jen jejím *prostým opakováním*.

3. *Theorie abstinenční čili theorie odříkání se okamžitých požitků* (z kapitálů) a *odměny nebo náhrady za toto odříkání*. — Úspory kapitálové podle těchto názorů značí vzdání se požitků přítomných na prospěch budoucnosti. Zásoby statků by mohly být spotřebovány hned, ale uchovávají-li se k příštím ukojování potřeb, vzniká z toho společenský zisk, který bývá vyvažován úrokovým důchodem. Důchodem tímto nabádání bývají kapitalisté, aby všechen svůj kapitál hned nespotřebovali, úrok jest jim tedy odměnou, že odříkají (abstinence!) se požitků okamžitého úplného využití svých prostředků.

Tomuto pokusu na ospravedlnění úroků zajisté nelze nikterak přisvědčiti. Veliká část kapitálů a úrokových zdrojů *naprosto neuznikla z úspor*. Tak všechny zdroje přírodních energií trvalých nelze *ani uspořiti, ale není možno ani jich promarniti nebo spotřebovati* (nanejvýše by se mohly nějak zmařiti nebo svévolně učiniti neupotřebitelnými). Ale ani tam, kde kapitály mohou vznikati úsporami, nelze pravidelně mluvit o odříkání. Neboť nejhojnější kapitály lze jen uspořiti těm, kteří mají prostředků nazbyt, a jimž nespotřebování jich nepůsobí nijakých nesnází ani není odříkáním. Kapitalisté při úplném nasycení, ba přesycení, mohou ukládati ohromné kapitály, které snad úplně hned ztráviti přišlo by jim dosti za těžko, kdežto důchody z neztrávených kapitálů zaručují jim ohromnou společenskou moc, aby si přisvojili také značný podíl z budoucích společensky nabývaných úkojů. Právě tato jim kynoucí společenská moc je dostatečným lákadlem kapitalistům, aby své kapitály *přímo svévolně neutráceli*; pro tyto čekané a docilované společenské výhody jsou ochotni je popustiti k (podnikatelskému) těžení.

Oněm ubohým majitelům kapitálových zlomků, *kterým spoření bývá skutečným opravdivým odříkáním*, dostává se totiž za odříkání odměny tím menší, čím by jejich oběť odříkání byla větší. Čím menší kdo má důchod, tím tíže z něho může uspořiti a tím i menší úrok (odměna) z úspory. Tak byla by *velikost úroků zrovna v opačném poměru k velikosti odříkání*. Za těch okolností nelze o nějaké zásluze z odříkání mluvit u velkých kapitálů, a kde ta zásluha by skutečně byla, tam odměna za ni byla by tím nepatrnější, čím úspory

jsou větším odříkáním — krvavou obětí. *) [Proti theorii abstinence byla zcela oprávněna Lasalova sarkastická ironie.]

[Ani novější formulace abstinence theorie anglických a amerických národních hospodářů (Marshalla, Carvera, Macfarlanea, Macvanea a j.), která ji zakládala na *mezním užítku*, není správná. Úrok jest sice pohnutkou ke spoření a výše jeho bude se řídit vysokou mírou oběti k úspore *posledních* zlomků kapitálových, kterých společnost ještě k ukojení svých budoucích potřeb vyžaduje a uhraditi chce i dovede. Ale zdrcující většina úroků při tom přece není nijakou zásluhou spořicíh, nejvýše onen nepatrný zlomeček z nich, kterého se dostává nezámožným nebo nuzným. Pro velkou většinu úrokových důchodů není spoření nežádanou obětí ani odříkáním, nýbrž jen lákadlem k nabývání nových prostředků moci a rozmnožení požitků. Přibírání nejmenších úspor bývá společensky tím naléhavější a úroková míra tím vyšší, aby také nezámožné a chudé lákala k šetření, čím více se kapitálů rozplývá a promarní a čím více se jich spotřebuje neužitečně bez náležitého zřetele k budoucím hodnotám. Zvláště používání veřejného úvěru k pouhé spotřebě nebo k protisociálnímu vynaložení jeho působí na zvyšování úroků, a pudí ke krvavým obětem přílišných úspor i z nejnuznějších důchodů. A přece zase účinky těch úspor se ničí a maří velikými břemeny veřejnými, která pak zdražují všecko živobytí a ohrožují po případě možné příležitosti k důchodům, mezi jiným také uskrovnují výtěžky podnikatelské a s nimi osudně spjaté důchody mezní.]

4. *Theorie kapitálových důchodů, jakoby byly úplatou za sociální funkci kapitalistů.* Tato theorie — není-li pouze jinakým proslovením theorie abstinence — jest načisto bez podstaty, jelikož kapitalisté vlastně nijaké sociální funkce nemají. Kapitalisté dbají jen vlastnických svých nároků a o využitkování jich k právnímu uchvácení co největšího podílu ze společenského výtěžku nabytého lidskou součinností (kooperací) za vedení podnikatelů. [Jaká jest sociální funkce majitele cenných papírů odstrihujícího a inkasujícího úrokové nebo dividendové kupony? I to střihání kuponů mohou pro něho jiní obstarati!] Kapitalista dostává svůj úrok právě jen proto, že se starostí o společenské ukojení zřídá, že se společenského těžení přímo sám neúčastní. Kapitalistova funkce jest tedy také tím směrem negativní,

*) Na počátku století 20-tého v Prusku více než tři pětiny rodin neplatily daně důchodové t. j. neměly podle vyšetření finančních úřadů ročního důchodu ani 900 M. Ze z takových skrovných důchodů nebylo možno nadíti se vůbec úroků z úspor jest nad vše pochybnost jasno. Jen asi $\frac{1}{20}$ rodin v Prusku měla důchod roční větší než 3000 M. Tedy zajiště jen velmi nepatrný zlomek pruského obyvatelstva mohl pomýšletí na to, aby si úsporami zjednal patrnější úrokový důchod; zdrcující většina obyvatelstva nemohla skoro vůbec na úroky počítati. Tím hůře tomu ovšem bylo ve státech chudších.

Při tom bývá riziko těžko uspořených kapitálů největší. Malí kapitalisté nemohou sami úsporami těžiti, nýbrž jen prostřednictvím úvěrních ústavů neb akciových společností nebo jiným uvěřením. Často pak, když bývají zlákáni poměrně většími úroky, pozbývají části nebo celého svého nahospodařeného kapitálu; ukládají-li však své úspory co nejbezpečněji bývá úroková míra nepatrná. Úplně spolehlivé uložení zaručené proti všem újmám při klesající hodnotě peněz je pak vůbec nemožné. Jak byly jen znehodnoceny všechny úspory za světové války! Při klesající tendenci hodnoty peněžité všechny menší úspory pozbývají na významu.

že svých prostředků, kterými vládne, z těžení nevyklučuje, ačkoli by je dle svého oprávnění vyloučiti směl a mohl. — Ovšem kapitalisté opravdu někdy své prostředky těžení odnímají, když je buď maří neúčinně nebo když je vynaloží jen k svým osobním zálibám (na př. k různému přepychu nebo k jakémukoli nemírnému ukojování vlastních potřeb neb i vrtochů nebo k rozmařilosti, kterou kazí a porušují snad i jiné lidi).

5. *Theorie důchodu kapitálového jakoby byl vykořisťováním (produktivní) práce lidské.* Theorii tu nejostřeji vyjádřil zakladatel (školy) *historického materialismu K. Marx* a po něm t. zv. marxistické sociálně demokratické hnutí. Spočívá na Marxově nauce o *nadhodnotě* a jak se jí zmocňuje kapitál.

Podle *Marxe* jest původcem hodnot jediné *mechanická práce lidská*. Zásadní vadnost toho nazírání jest zřejma z toho, že předně všechnu společenskou péči o ukojování lidských potřeb omezila na pouhou *výrobu hmotných statků* — (rozšiřující výrobu tu nejvýše ještě na jejich další úpravu až k úplnému spotřebování) — a že nad to pro výrobu uznávala za jediné rozhodující *hmotnou práci lidskou*. — Tuto práci lidskou Marx měřil časovými jednotkami *normální práce lidské*. Vůči tomu, co již při rozboru lidských potřeb a jich ukojování bylo vytčeno i vzhledem ke všem sociálním vlivům, které na hodnotu všelikých úkojů lidských působí a jak se důchody společensky nabývané mezi lidmi dělí, nelze nauku *Marxovu* o hodnotě nižádným způsobem uznati a také jeho výklady o nadhodnotě a jak se vykořisťuje kapitálem nutno rozhodně odmítnouti.*)

Jest na první pohled velmi patrna především *neurčitost* hodnoty měřené lidskou prací. Normální pracovní doba jest vlastně prakticky veličinou nevystižitelnou, jelikož lidská zaměstnání navzájem jsou nesměrná. Nejenom *výrobní techniky* (po případě změněné těžební procesy) by neustále tuto jednotku proměňovaly, nýbrž také všechny okolnosti, jimiž a jak *se dostává společenského uznání* přerozmanitým zaměstnáním a úkojům lidským. Tuto subjektivní stránku oceňování úkojů od potřebujících lidí Marx úplně přehlézel ani nijak k tomu nehleděl, jakého sociálního úkojného výsledku se lidská práce skutečně dodělá. A přece subjektivní uznání výkonu více váží než jeho objektivní účinky; *sebe pracnějši lidské dílo nenabývá hodnoty, není-li od ostatních lidí uznáno za vhodné k ukojování potřeb* (i kdyby toto uznání bylo odpíráno z nepochopení nebo z nerozumu neb i ze zlé vůle na př. z nenávisťi plemenné, třídní, národní, náboženské atd).

*) Podle *Marxe* lidská hmotná práce jako *jediný základ* hodnoty jest také měrou všelikých hodnot. Tedy kterákoli hodnota musí se dáti vyjádřiti prací (lidskou), jistou pracovní jednotkou, totiž *dobou trvání normální práce lidské* (při čemž skoro napařád jen se myslilo na mechanickou *hmotnou* práci). Takovou jednotkou byla by na př. *1 hodina normální práce* a jednotka ta podle *Marxe* jest úplně podobna ostatním jednotkám zavedeným v přírodních vědách, jako jsou metrikilogramy, kalorie, kilowatty atd. Každá lidská práce dá se pak převést na práci normální, tak totiž, že zaměstnání vynikající nad průměr (nad normál) nebo zase průměru nedostihující označí se přiměřeným násobkem normální pracovní doby (normální pracovní hodiny). Každý statek má jen *tolik hodnoty, kolik normálních pracovních hodin je nutno k jeho vytvoření a k jeho opatření až do spotřeby*.

Neurčitost této míry hodnotné však roste, že ani pro jakékoli objektivní měření není stejnorodé jednotky práce lidské. *Normální pracovní hodina jest naprosto mlhavou neurčitou veličinou.* Různá lidská zaměstnání nelze nikterak spolehlivě změřiti normální jednotkou; nelze pro práce kvalifikované (zrovna jako pro podprůměrné) nalézti *určité násobky* (součinitele), kterými by se převést daly na práci normální. Nikdo by si nemohl ani troufati takové součinitele udávati, leda že by se držel ustálených sazeb mzdových, které však nauka tato důsledně odmítala a tvrdila o nich, že jsou totiž výsledkem vykořisťovací soustavy podnikatelské.

Kdyby však i bylo možno nedbati všech těchto praktických neshnází měření, nelze přece pominouti *zásadní nesprávnosti*, jakoby hodnoty byly *jen výsledkem hmotného namáhání lidského o hmotné statky.* Vedle statků hmotných jsou nesčetné úkoje nehmotné a vedle materiální péče vynikají podstatně zaměstnání lidská, která se neobírají hmotnou výrobou. [Tuto neúplnost nelze však vytýkati pouze Marxovi, nýbrž sdílejí ji také mnohé jiné nauky o hodnotě].

Další podstatný omyl Marxovy nauky jest v tom, že pro samou hmotnou výrobu a dopravu za jediného vlivného činitele uznává jen práci lidskou mechanicky měřenou. Ale jest velmi mnoho velkých hodnot, pro které nelze uvéstí nijakou práci lidskou, nebo při nichž jest ta práce minimální. Naopak nejmocnější práce lidské často se nedomohly patrné hodnoty. Čistě hmotná práce lidská kromě toho při hmotném těžení ustupuje napařád energetickým zdrojům přírodním a stává se zcela podřadnou. *Vedle hybných energií přírodních jsou to animální energie domácích živočichů a ohromná bohatství plodných půd, kteréžto přírodní zdroje jistě váží nad všechnu hmotnou práci lidskou.* V mnohých podnicích skoro všechnu práci mechanickou vykonávají motory (v paroplavbě, po železnicích, v papírnách, mlýnech, v dolech a hutích, v chemických továrnách, v prádelnách atd., jak o tom již při velkých provozech dosti bylo řečeno). Ač ani těmto mimolidským energiím nelze vznik hodnot společenských připočítavati, hodnoty tkví jen v potřebách lidských a v jich poměru k množství všech různých úkojných prostředků. — Spíše proti těmto názorům bylo by správné důrazně vytknouti, že nikoli tolik neváží mechanická práce lidská pro ukojování jako inteligentní usilování a uvažování, kterým lidé dovedou jednak použití ostatních, vydatnějších zdrojů energetických nežli jsou slabé lidské svaly, jednak že je nutno prozíravě pečovati o souladné ukojování potřeb jak hmotných, tak nehmotných pro všechny vrstvy a třídy lidské. Iniativní a inteligentní práce lidská mnohem více vynikla nežli svalová práce hmotná a snad se jí podaří hmotnou práci nahraditi a osvoboditi lidstvo od nejtěžších námah a svízelných hmotných.

Ani dalších podrobností Marxových vývodů o hodnotě a nadhodnotě nelze uznati. *Hodnoty se vůbec nedají promítati do hmotných věcí a viditelných služeb lidských už pro svou neustálou proměnlivost tkvící v myslích a rozmarech lidských.* Ani nelze z hodnot vyloučiti nějakou nadhodnotu, již by se kapitalisté (nebo podnikatelé) zmocňovali. Při měření hodnoty pracovními normálními hodinami rozuměl Marx nadhodnotou onu část pracovní doby, po kterou dělníci

od různých podnikatelů nuceni jsou pracovati přes čas, jenž by jim stačil, aby se sami náležitě vyživil i nahradili úbytek své pracovní schopnosti; (to by se prakticky mohlo státi náležitým opatřením pro potomstvo i pro doby vlastní neschopnosti k práci). Tuto dělnickou nadpráci, tvořící nadhodnotu přivlastňují prý si kapitalisté a stále tím způsobem dělníky vykořisťují, když je nutí pracovati déle, nežli je jim potřeba k jejich živobytí.

Na př. dělníkovi by stačilo pracovati denně 6 hodin, aby se náležitě vyživil. Ale podnikatel mu plně hodnoty této pracovní době přiměřené a jím nabyté nevdá, nýbrž přinutí ho pracovati déle, dejme tomu 9 hodin denně. Z takto zvětšené hodnoty podnikatel sám pro sebe si podrží 3 hodiny práce a jen 6 hodin vyplatí na potřebné živobytí dělníkovo. Ony 3 hodiny, o které byl dělník nucen pracovati déle, zval Marx *nadprací (Mehrarbeit)* a hodnotu k tomu příslušnou *nadhodnotou (Mehrwert)*, které se vyloženým zde způsobem zmocňují podnikatelé (kapitalisté, jak to Marx zove).

Ale jednotlivé podniky nedocilují vůbec nadhodnoty, když nenabudou pořádného zisku, jiné by opět měly ještě daleko vyšší nadhodnotu, nežli by činila celá hodnota veškeré práce lidské v nich užité, když zisk se docílilo hlavně z kapitálů (z přírodních energií) bez podstatného podílu práce lidské, která při tom ještě snad byla bohatě, ano nad svou normální hodnotu zaplácena, nebo když příznivé ceny způsobily nenadálý zisk.

Tedy na jednotlivé podniky formule o nadhodnotě se užítí nedá. Než pro celek podniků je zrovna tak neupotřebitelnou, jelikož ve společenstvích lidských nutno dbáti nejen o hmotné statky nýbrž o všechny úkoje, které společensky se připouštějí a žádají. Nesmíme tedy nikoli bráti v počet toliko mechanickou práci lidskou, nýbrž i účinky energií přírodních, jakož i nutno pamatovati na úkoje, při nichž mechanická práce lidská není podstatnou částí, nebo kde má jen účastenství nepatrné.

Vykořisťování také není namířeno jen na hmotnou práci lidskou ani toliko *na práci lidskou jakéhokoli druhu*, nýbrž jest zrovna tak možno vykořisťovati také různé kapitály nestejnou měrou (na př. nespravedlivým, nerovnoměrným a z části přílišným zdanováním, nesprávným nebo jen nevhodným právem majetkovým, civilním právem smluvním, ale i trestními ustanoveními, nevhodnou úpravou nebo porušováním měny, nevhodnou politikou národohospodářskou atd., nebo všelijak jinak vadnými nebo nevhodnými zařízeními. *) Vykořisťována bývá zrovna tak i práce nehmotná (v liberálních povoláních nebo ve ve veřejných službách atd.).

Marxova nauka o vzniku kapitálových důchodů a úroků je zcela neurčitá a jistě není vhodná. aby vysvětlila určitou výšku úroků měřenou dle velikosti jednotlivých kapitálů. Výtěžky jednotlivých podniků Marx se vůbec nesnažil ani vysvětlovati, nýbrž jemu pouze tanul na mysl *celkový výtěžek kapitálový („Gesamtprofit“)*. O tento

*) Vykořisťování jednotlivých kapitalistů není ani řídkou věcí; arcíť děje se často tak, že oč některý z kapitalistů byl připraven, získávají druzí mezi nimi. Na př. ztrácejí-li věřitelé, získávají dlužníci, kteří po případě sami jsou také kapitalisty.

celkový výtěžek se pak kapitalisté mezi sebou dělí pravidelně prý dle hodnoty kapitálové. Takového vědomého celkového dělení však zcela jistě není, nýbrž výtěžku nabývá se podnikatelsky individuálně a to výtěžků individuálně velmi různých a nejsou nikterak děleny určitým poměrem k užitým kapitálům v podnicích.

Naopak spíše se přihází, že podle skutečně nabývaných výtěžků (důchodů) se teprve odhaduje hodnota kapitálů použitých (zvláště těch, které nějak pevně utkvěly v podnicích). Tedy dlužno důrazně vytknouti, že také úrokové důchody bývají cosi původnějšího nežli sama hodnota kapitálů (jejich oceňování totiž) a velmi často cena kapitálů bývá měřena teprve velikostí důchodů (důchody se kapitalisují). Tak je tomu napařád při reálných kapitalích i při jiných důchodech.

Doklady pro to: Pozemky plodné, obydlené domy i jiné budovy necení se podle své úrodnosti ani podle hrubých plodinových výnosů nebo podle kapitálů, které na jich zbudování a zdokonalení byly vynaloženy, ani podle své jakékoli hmotné upotřebitelnosti, nýbrž jen podle průměrných čistých výnosů (v penězích). Tyto čisté výtěžky se však stále sociálním (úmyslným) působením mění; neboť ukládané daně, různá právní a veřejná břemena se od nich odpočítávají. Pozemek, který by na př. po delší dobu bez břemen dával průměrný čistý výtěžek ročních 10.000 frs, z něhož by se však platilo ročně 2000 frs daní a jiných veřejných dávek a na němž by servituty a jiné závazky vážnoucí se odhadovaly na 800 frs ročně, oceňoval by se všeobecně nikoli jako důchod 10.000 frs, nýbrž podle faktického stavu čistých požitků zbývajících vlastníkov, tedy pouze za důchod ročních $10.000 - 2000 - 800 = 7200$ frs (co totiž zbude po srážce všech závazků veřejných i soukromých). Tedy, kdyby úroková běžná míra byla $4\frac{1}{2}\%$, odhadoval by se kapitál tomu důchodu pozemkovému rovnomocný: $\frac{100 \cdot 7200}{4\frac{1}{2}} = 160.000$ frs (a nikoli snad $\frac{100 \cdot 10.000}{4\frac{1}{2}} = 222.222$ frs, jak by připadal na důchod nezdaněný a prostý jiných břemen).

Podobně by se oceňoval dům, který by dával 10.000 frs ročního nájmu, z něhož by se ročně platilo 3000 frs daní a jiných veřejných dávek a z něhož by na amortisaci, na běžné opravy, pojistné a jiné nutné běžné výdaje se čítalo 1600 frs. Dům takový by se považoval za kapitál, vynášející ročně nikoli 10.000 frs, nýbrž jen $10.000 - 3000 - 1600 = 5400$ frs. Při úrokové míře $4\frac{1}{2}\%$, odhadoval by se za $\frac{100 \cdot 5400}{4\frac{1}{2}} = 120.000$ frs, ať si kapitály vydané za stavební pozemek, za vystavění budovy i za různé investice byly jakékoli — jistě odchylné od této odhadní ceny. — Stejně si počínají kupci při oceňování kteréhokoli jiného podnikového kapitálu.

Patrně neplatí úrok, jakoby byl výsledkem kterýchkoli zdrojů kapitálových, nýbrž naopak důchod jest hrán za míru kapitálů, třebas původní jich cena by se od tohoto odhadu značně neb úplně různila. Tedy důchod jest považován za původní a oceňování kapitálu se mu napařád přizpůsobuje.

Tak tomu bývá nejen při realiiích a při podnicích, nýbrž také při kapitálech úvěrních. Cenné papíry na jakékoli sumy peněžní vydané, které se splácely jakoukoli sumou a jichž se později nabývalo za jakékoli ceny, odhadují se napořád *toliko podle výše důchodů z nich plynoucích* a dle běžné úrokové míry (ovšem i dle spolehlivosti plnění dlužníkovy). To se vyjadřuje v kursovnicích cenách výnosných efektů. [Na př. dluhopisy 4⁰/₁₀₀ na 90.000 frs, z kterých by se sráželo 5⁰/₁₀₀ rentové daně, dávají nezdaněného důchodu 3600 frs. Po srážce daně je důchod čistý 3420 frs, který při 4¹/₂⁰/₁₀₀ úrokové míře by se kapitalisoval $\frac{100 \cdot 3420}{4\frac{1}{2}} = 7600$ frs (což by znamenalo kurs 84¹/₁₀⁰/₁₀₀ při nominální sumě 90.000 frs). Tak se oceňují i jiné cenné papíry, zvláště akcie podle dividendy, jak skutečně vyplácené, tak i podle pravděpodobného jejího vývoje.]

Tyto zásady se také prakticky provedly v zákonodárství obchodním, když se oceňuje podnikové jmění a sestavuje čistá rozvaha jeho. [Předpisy obchodního zákona o inventuře a bilancích obchodních podniků.]*)

6. Také theorie, jakoby *kapitálové důchody* vznikly z *psychologické skutečnosti, že budoucí požitky dávají menší hodnotu proti přítomným* ve vzájemné shodě se *skutečnostmi technickými, že totiž k nabytí požitků pomocí kapitálů výrobou nebo jiným těžením je potřeba určité delší doby, není jistě dostatečným a opravdivým odůvodněním úroků*. V této theorii, již zvláště rozvedl a odůvodňoval *Böhm-Bawerk*, lze velmi zřetelně pozorovati *bludný koloběh* (circulus vitiosus). — Matou se totiž v tomto odůvodňování příčiny a účinky navzájem. Úroky nevznikly snad z psychologického vyššího všeobecného hodnocení požitků proti požitkům budoucím, nýbrž naopak *pravidelná v novějších dobách možnost vytěžit úroky z kapitálů, t. j. z hotových statků přítomných, dodala teprve těmto přítomným statkům (hotovým) také pravidelné vyšší hodnoty proti požitkům budoucím*.

Je nyní arci nepochybné, že 1000 dollarů, které jsou splatny okamžitě má větší hodnotu než 1000 dollarů splatných za půl roku nebo za rok. Ale toto *vyšší cenění* jest opřeno jen tím, že *možno nabytí úvěrem úroků z 1000 dollarů podle míry úvěrní doby*. Kdyby té možnosti nebylo, bylo by 1000 dollarů v budoucnosti po případě výše ceněno nežli stejné množství dollarů přítomných, jelikož by se dollarům pro budoucnost uchovávaným musila věnovati péče o uchování jich až do doby, kdy se jich bude potřebovati, kdy se jich bude moci použiti. *Tak skutečně se dalo v dřívějších dobách, že za uložení a uschování peněz v bankách nebo na jiných bezpečných místech se dávaly poplatky; ano děje se tak až podnes* — ovšem v řídkých případech — (na př. ze soudních deposit nebo za uschování kapitálů v tresorech bankovních platí se určité dávky; rovněž tak bylo tomu ve válce za uchování bezpečných cenností).

Kdyby nebylo možno z kapitálů dostávat úroky, a kdyby jich okamžitě bylo přebytečné množství, zajisté by budoucí kapitály mohly

*) Tyto skutečnosti sluší mít stále na paměti i vzhledem ke všem ostatním teoriím o povaze a vzniku důchodů kapitálových.

míti větší hodnotu nežli kapitály v přítomnosti pohotové (splatné). Theorie o menší hodnotě budoucích kapitálů vznikla pouze z předpokladů, že *přítomných kapitálů není nadbytek*, kdežto *v budoucnosti lze jich očekávat dostatečné množství neb i nadbytek*, který bude stlačovati jejich cenu. Obilí přede žněmi, když ho není nad nutnou potřebu, má zajisté větší hodnotu než bude mítí po dobrých žních. Ale v našich dobách výnosné kapitály nevznikají snad nejvíce z úspor strádajících nebo požitků se odříkajících lidí, nýbrž plynou především z přebytečné hojnosti lidí zámožných a bohatých nebo ze zásob těch, kteří nevědí, jak by své *přebytečné* jmění bezpečně uchovali. *Kapitály* jsou jen ony statky, které se *v přítomné době nespotřebují nebo ani rozumně nemohou spotřebovati*, a které jsou určeny pro budoucí použití nebo pro nabývání nových hodnot. — Tedy *pro statky přítomné jakožto kapitály* — (a nikoli jako pro věci k přítomnému užití určené) — *neplatí nálehavost přítomných potřeb*. Tyto přítomné potřeby při hojnosti statků kapitálové povahy — (k budoucímu ukojení uchovávaných nebo věnovaných) — sluší přece považovati za dostatečně ukojené i uhrazené — (aspoň subjektivně, pokud se to týká potřeb vlastníků kapitálových či kapitalistových).

Že pak tyto kapitály v přítomnosti přebytečné a proto méně potřebované by mohly mítí — (a mívaly druhdy) — následkem své hojnosti hodnotu menší proti statkům, jichž by se v budoucnosti pak mohlo nedostávatí, bylo by jen nanejvýš přirozené, *kdyby ovšem nebylo dostatečných možností úvěrem a prostřednictvím podnikatelských zisků jejich hodnoty zvyšovati*. Tedy nikoli *nelze úroky vysvětlovati z vyšší hodnoty kapitálů přítomných* (z přítomných statků přebytečných), nýbrž *naopak snadná možnost vytěžití úroky podle platných řádů sociálních* (z práva vlastnického) *i podle podnikatelských možností ziskových* způsobuje vyšší hodnotu statků přítomných proti budoucím. A toho se dociluje také u těch přítomných statků, kterých je pro současné potřeby nadbytek, které lze zužitkovati jen v budoucnosti (kapitálů). Tedy úrok nelze vysvětlovati z menšího hodnocení budoucích požitků proti současným, naopak ono menší hodnocení budoucích statků jest jen *následkem úroků*.*)

*) Při jiných statcích nežli penězích a při nemožném jich upotřebování společenským stykem (úvěrem, vlastním podnikáním) by naopak měly *přebytečné požitky přítomné* (kapitály, jichž se nepodařilo úrokově zužitkovati) — *napořád menší hodnotu nežli požitky budoucí*.

Dějme tomu, že by někdo měl hned po žních 13 q mouky, která by pro potřebu jeho domácnosti stačila zrovna na celý rok až do nové úrody a že by zásobu tu musil mítí, protože by později mouky nedostal. Patrně by těchto hotových 13 q mělo rozhodně menší hodnotu, nežli kdyby jich majitel místo toho měl zajištěno počátkem každého jednotlivého týdne po 25 kg mouky (tedy do roka 52 neděle po 25 kg = 13 q, stejné množství, jako ho dostal najednou po žních), nebo ještě lépe, kdyby každého dne dostával po $\frac{1300}{365} = 3.56$ kg. Oněch 13 q mouky hned po žních dodaných by musil totiž uschovávatí v dosti prostorné a vhodně zařízené komoře nebo sýpce, kde by se mouka musila ještě pečlivě opatrovatí, aby nebrala porušení (musela by se přestívatí, větratí, chrániti proti vlhku) — byla by v nebezpečí, že by se do ní dali filousi, že by jí žraly myši, že by mohla býti zničena požárem, nebo že by jí ubývalo odcizením atd. Proti tomu by jistě 25 kg mouky dodávaných teprve později na každý z 52 týdnů v roce (nebo 3.56 kg denně), tedy statky bu-

Úroky samozřejmě podle těchto výkladů nejsou nijakým přirozeným plodem kapitálů, nýbrž naopak nerušený vývoj bez společenského lidského zasahování by působil spíše k negativním důchodům — totiž byly by ještě nutny pro udržení do budoucnosti náklady na neztenčené uchování statků přítomných (kapitálů). Ale úrok jest ovšem společenským plodem z kapitálů potřebných v podnikatelské soustavě, v níž podnikatel pomocí úvěřených statků neb i z vlastních svých kapitálových prostředků docíluje zisků (vyšších hodnot), a sice na základě platných sociálních řádů. Z těch zisků mohou podnikatelé úrokovým slibem kapitály k podnikání vábiti.

Takovým způsobem jest vysvětlitelno již, jak si nauka o vyšší hodnotě přítomných statků (Böhm-Bawerkova) pomátla příčiny s účinkem, když považovala úroky za plod vyšší hodnoty současných požitků proti příštím. *Nikoli, nýbrž úroky to jsou, které zaručily tuto vyšší platnost hotovým přítomným statkům i nadbytečným* (kapitálům); *bez nich by té větší hodnoty nebylo.* Vyšší hodnota přebývajících přítomných požitků jest jen a jen plodem společenských možností, aby kapitály získávaly v úrocích přírůstky hodnot.*)

K výtěžkům úrokovým přispívá zvláště také plýtvání různými kapitály, a to jak v soukromých tak zvláště ve veřejných hospodářstvích. Úvěr spotřební a z něho zase úvěr nouzový musí býti ochotný, aby povoloval co možná veliké úroky. Působí tu značné riziko věřitelovo, že by mohl úvěřeného kapitálu pozbyti. Není jistě bez oprávnění, že název úroků v mnohých jazycích nabyl příhanlivého významu a považoval se za příbuzný s lichvou nebo s příživnictvím. [Latinský název „usura“ pro úroky v románských řečích upomíná silně na lichvu: na př. ve francouzském „usurier“ (t. j. kdo bral úroky) značí přímo lichváře a ve slovenčině z onoho latinského slova lidovou etymologií silně vyznačena příživná vlastnost úroků ve slově „úžera“ (od užíratí).]

Veřejná hospodářství snadným i častým úvěrem nouzovým znamenitě přispěla k tomu, že se úroky staly všeobecnými i jaksí samozřejmými. V rozpacích o potřebné kapitály veřejná hospodářství neskrbávají úroky, které uhažují z berní po výtce, a často ani nehledí na jejich přílišnou výšku. O doklady lichvářských úroků státních nebývá nouze.**)

doucí — měly nesporně mnohem vyšší hodnotu nežli 1300 kg přítomných hned po žních. Prakticky by se hodnota přítomných 1300 kg zmenšila aspoň o skladné, opatrovné, o pojistné a o možné ztráty a újmy množství a jakosti.

*) Jak budoucí statky mohou nabývatí vyšší hodnoty, zvláště nápadně se projevuje v dobách nejistých. Na př. se thesaurují drahé kovy nebo mince z nich ražené a nikdo se při tom neohlíží na úroky. Nebo se hromadí zásoby zboží v naději, že jejich ceny stoupnou proti klesající hodnotě (papírových) peněz, ačkoli vedle ztráty úrokové hrozí i přirozené znehodnocení zboží toho prodlením doby. To se zvláště projevovalo za světové války!

**) Sama bohatá Anglie, jejíž úvěr ve století 18tém byl náramně levný, musila na sklonku toho století povolovati úroky velmi vysoké. V roku 1754 (před válkou sedmiletou) prodávaly se anglické 3% ní konsoly za kurs 104³/₄%. Ale dříve než uplynulo 50 let musila Velká Britanie za válek s republikou francouzskou a s Napoleonem I. platiti z vypůjčených sum 5% až 6% ročních úroků a při tom stržila za nominálních 774 mil. £ pouze asi 493¹/₂ mil. £ hotových, takže průměrný kurs emisní byl sotva 64¹/₂%. [Za 64 £ vyplacených skutečně musil pak stát oplaceti 100 £!]

A je to se strany věřitelů zase pochopitelné, když v těžkých dobách skutečně vysoké úroky žádají. Jak často pozbyli značné části svých kapitálů i jak se jejich pohledávky znehodnotily také pohoršením měny způsobeným přílišnými dluhy státními!

Sociální původ úroků projevuje se také velikou růzností jejich výšky v jednotlivých sociálních celcích. Úroková míra mění se podle

Mnohem horší podmínky od věřitelů musila si dát libiti poražená Francie po r. 1815. V počátcích vlády Ludvíka XVIII. uzavřeny byly tyto půjčky francouzské:

	upsaný kapitál	s úrokovým ročním důchodem	za emisní kurs
1/3 1816 a 1/4 1817	120 mil. frs	6 mil. frs	57·26%
1817—1818	600 " "	30 " "	57·51%
9. května 1818	298 1/2 " "	14·925 " "	66·30%
9. října 1818	246·3 " "	12·315 " "	67·—%

Skutečné úrokování roční bylo při těchto výpůjčkách 7 1/2%, až 8 3/4% — (průměrně se dostalo za 1265 mil. frs upsaných pouze 776 3/4 mil. frs skutečně vyplacených, tedy průměrný úrok byl ročně 8·143%) — a splatilo se za 61·40 frs později 100 frs. [Různé ročníky „Bulletin de statistique et de législation comparée“ podávají zde výtčená data.] — Za války dne 24. října 1870 byla Francii bankovním domem Morgan v Londýně poskytnuta půjčka 6% ní splatná ve 34 letech 250 mil. frs, na kterou skutečně bylo vyplaceno jen 208·9 mil. frs. Za těch podmínek se jevílo úrokování po 34 leta vyšší než 7 1/2% ročně!

Ale ani vítězná Prusko r. 1818 nemohlo se vyhnouti lichvářské výpůjčce: za poměrně malý dluh 2 1/2 mil. \mathfrak{m} upsalo nominálně 3 1/2 mil. \mathfrak{m} , které se uvolilo splatit v 23 letech; bylo to úrokování téměř 9% ročními! — Mnohem horším podmínkám se musilo podvolovati Rakousko v letech 1815—1817, že úrokovalo své výpůjčky až přes 13% ročně. — V r. 1866 byla zadána do Anglie rakouská půjčka 84·22 mil. zl. 5%, na kterou bylo vyplaceno pouze 58·8%; tedy při ohromném zisku na kursu (který v pozdějších dobách vystoupl nad pari), dostávali věřitelé ještě 8 1/2% ročních úroků ze skutečně vyplacené sumy. — V Uhrách v letech sedmdesátých minulého století (v době nejhlubšího míru) musili za půjčku 153 mil. zl. ve zlatě platiti skutečných úroků 10 až 11% ročně.

Příkladů z ostatních menších států jest nad míru mnoho: Španělsko za revoluční vlády r. 1869 uzavřelo půjčku 3% ní 1300 mil. peset za kurs 26% až 29%; byl tedy úrok skutečně až 11% ročně a stát sliboval splatit při tom kapitál vypůjčený sumou více než 3 1/2-násobnou. Ovšem že svých závazků Španělsko pozdější nedoráželo, snížilo 3% ní úroky již za 7 let na 1% a suma dluhů při tom byla snížena asi na 43% nominálních. — Podobně Turecko v roce 1870 uzavřelo prémiovou půjčku (známé turecké losy) 3% ní za kurs 45%. Výpůjčka ta dávala věřitelům možnost surokovati kapitál jistě přes 10% ročně; ale úroky a výhry placeny byly pouze po čtyři léta, načež bylo placení vůbec zastaveno. [Teprve později učiněno bylo narovnaní s věřiteli, že sice úroky jim nebyly placeny, ale výhry a 60% ze slovaných úpisů.]

Jako státní věřitelé dovedli využití obtížných situací států, aby se domohli lichvářských důchodů, tak ovšem ani státy se neštítily vysáti věřitele bezohledně, kdykoli se ocly v nebezpečí a nemohly si jinak finančně pomoci. Příklady finančního úpadku z revoluční Francie koncem 18. století a z Rakouska v r. 1811—1817 byly již dříve uvedeny. Španělsko, Turecko a Řecko jsou z Evropy dalším dokladem. Úplně ztroskotali věřitelé Konfederovaných států v Unii po občanské válce 1865; částečné úpadky jsou známy také z jižní Ameriky v Argentině a Brasilii, nehledě ani k jiným méně spořádaným americkým republikám (k Paraguai, k Venezuele, k Haiti atd.).

Tyto doklady hrozně zkrácených věřitelů zmnožily se arci nyní po světové válce ve státech poražených nebo rozpadlých. Rusko prohlášením „sovětů“ odmítlo všechny zahraniční dluhy (kromě německých a rakousko-uherských věřitelů podle míru v Brestu litevském, který arci je nyní neplatným). Rakouské a uherské válečné dluhy jsou ponechány na uznání států vzniklých na území bývalé monarchie, t. j., že po většině budou odmítány. I pokud budou uznávány, jich hodnota úžasně klesne, když na př. 1 rakouská koruna klesla až pod 5 centimes (tedy pod 1/21 předválečné ceny!). — Ale i německé válečné půjčky (a jiné něm. státní dluhy) se znehodnotily, když říšská marka poklesla pod 1/6 své předválečné ceny (ve zlatě).

různých zemí i podle jejich hospodářských a právních zařízení, neboť od hospodářské síly a právní bezpečnosti určité krajiny závisí nejen bezpečnost úrokového důchodu, ale i kapitálu samého. Že také měna nemůže býti bez vlivu na úroky, to pochopí se snadno z ohromného vlivu valutárních poměrů na hodnotu všech kapitálů peněžních i úroků z nich.

42. Důchody pracovní; (jejich sociální význam).

Různé školy národohospodářské snažily se důchody, které společensky připadají na práci lidskou — tedy „*důchody pracovní*“ — odvozovati jako všechny ostatní „původní“ důchody z podnikatelských zisků a sice podle toho, jakým *domnělým* podílem lidská práce k výtěžkům podnikatelským sama přispěla. Někteří kladouce hlavní důraz na podniky výrobní hleděli je vysvětlovati a ospravedlňovati přímo z určité výrobní techniky, jako by byly přirozeným plodem jejím a jejím nezměnitelným důsledkem.

Ale pracovní důchody nelze nikterak tak úzce pojímati, jich *společenský význam přesahuje* vůbec meze *jistého úzkého způsobu národohospodářského ukojování lidských potřeb (tedy také ty meze, které by jim chtěla klásti soustava podnikatelská)*. Pro tyto důchody nemohou býti jedině rozhodujícími vlivy určité *okamžité* sociálně ustálené (národohospodářské) soustavy, která směřuje k ukojování lidských hmotných potřeb, *tím méně smějí se považovati za přirozený a nezměnitelný plod určité výrobní techniky*. Není také ani možno pracovní důchody a jejich výši stanoviti na základě jakési přirozené povahy podnikového provozování.

Pracovní důchody nejsou výhradně jen k tomu, aby se vytvořily jakékoli *hodnotné* (cenné) úkoje pro určité lidské skupiny, nejsou pouze k nabývání a hromadění všelikých „bohatství“, *nýbrž hlavním účelem jejich* — nyní již pro větší část lidstva západoevropské civilizace — jest, *aby se jimi udržovalo živobytí nejčtetnějších tříd společenských*.

Pracovní důchody jsou hlavním — namnoze jediným zdrojem pro hmotné živobytí hmotně i nehmotně pracujícího lidu, který v kulturním lidstvu západoevropské civilizace je rozhodnou většinou. Lidí na pracovní důchody odkázaných stále více přibývá a v jednotlivých zemích jsou v naprosté většině proti ostatním, kteří nežijí z práce.

Jestliže *pracovní důchody jsou nezbytné k udržení života pro většinu lidí v jistém společenském celku*, jest patrné, že *jejich trvání a velikost musí býti zároveň samostatným společenským účelem o sobě a nikoli snad jen prostředkem k jiným účelům hmotným*. Nesmí se tedy z těchto důvodů vytýčiti za *správnou* sociální úprava taková, aby se shledávalo co největší množství často pochybných — (ano, mnohdy zcela zbytečných) — úkojů, nebo hromadilo všeliké zboží pro vládnoucí nebo vybrané třídy obyvatelstva, jestliže většina o tom zboží pracujících (i jiných) lidí trpí nedostatkem. Není předním účelem společností lidských, aby se shledávala bohatství pro požitky jen některých jednotlivců za cenu trpkého strádání ostatních odkázaných jen na dosti hubené výtěžky ze své výdělkové práce. Předním so-